

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris:

C.Z.U.: 347.471:342.3 (043.2)

RUSU DOREL

**PARTICIPAREA SOCIETĂȚII CIVILE LA PROCESUL LEGISLATIV.
STUDIU COMPARAT**

552.01 – Drept constituțional

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2025

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Drept Public al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Conducător științific:

GUCEAC Ion, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al AȘM

Referenți oficiali:

SMOCHINĂ Andrei, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM

CLIMOVA Alla, doctor în drept, conferențiar universitar, UTM

Componența consiliului științific specializat:

ARSENI Alexandru, președinte, doctor habilitat în drept, profesor universitar

MOCANU Victor, secretar științific, doctor în drept, conferențiar universitar

COSTACHI Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar

CÂRNAȚ Teodor, doctor habilitat în drept, profesor universitar

ZAPOROJAN Veaceslav, doctor în drept, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 04 aprilie 2025, ora 14:30 în ședința Consiliului științific specializat D 552.01-24-89 din cadrul Universității de Stat din Moldova, pe adresa: MD-2009, R. Moldova, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu nr. 67, bloc 2, aud. 119.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a ANACEC (www.anacec.md).

Rezumatul a fost expediat la 25 februarie 2025.

Secretar științific al Consiliului științific specializat

MOCANU Victor, dr., conf. univ.

Conducător științific,

GUCEAC Ion, dr. hab., prof, univ., academician

Autor

RUSU Dorel

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	25
BIBLIOGRAFIE	29
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI.....	31
ADNOTARE	33
ANNOTATION.....	34
АННОТАЦИЯ.....	35

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Schimbările democratice din ultimele decenii demonstrează ireversibilitatea tendințelor de formare și dezvoltare a societății civile în Republica Moldova. Calitatea evoluției acestui proces este și va fi influențată, pe viitor, nu doar de diversitatea resurselor interne antrenate, ci și de modul în care va fi susținută de către stat, cu utilizarea mecanismelor juridice administrative pentru formarea societății civile durabile.

Premisele dezvoltării instituțiilor societății civile sunt legate de creșterea statutului personalității umane și de sporirea independenței economice a cetățenilor. Aceste aspecte sunt corelate cu relațiile statului cu sectorul nonguvernamental, care reprezintă un izvor important de informații despre starea acestuia. Colaborarea eficientă dintre stat și societatea civilă are un impact direct asupra nivelului de democratizare al țării. Pe măsură ce statul încurajează aceste colaborări, se creează condițiile necesare pentru fortificarea stabilității politice și economice. Aceste relații nu doar că influențează politica internă, ci și relațiile externe ale Republicii Moldova, mai ales în contextul integrării în Uniunea Europeană și al interacțiunii cu alte state.

Dezvoltarea societății civile în Europa Centrală și de Est a cunoscut un salt considerabil în ultima decadă, iar impactul organizațiilor nonguvernamentale s-a extins dincolo de granițele naționale. În acest context, colaborarea dintre state și societatea civilă devine o prioritate. În plus, participarea cetățenilor în procesul decizional, prin intermediul organizațiilor nonguvernamentale, a crescut semnificativ. Astfel, democrația participativă devine din ce în ce mai importantă, iar cetățenii nu mai sunt limitați de circumscripțiile electorale, ci pot forma comunități de interes care depășesc granițele administrative.

Totodată, există o diversitate de viziuni asupra rolului societății civile. În funcție de contextul politic și social, termenul „societate civilă” capătă semnificații diferite, fiind uneori folosit ca un instrument de legitimare a puterii politice existente. Aceste diferențe de percepție pot influența evoluția societății civile și relațiile sale cu autoritățile statului. În unele cazuri, organizațiile nonguvernamentale sunt văzute ca un „instrument” al puterii, în timp ce, în altele, sunt considerate un actor critic capabil să construiască un dialog real cu autoritățile publice.

Cercetările din diverse domenii științifice (filozofie, sociologie, politologie, drept etc.) continuă să analizeze noțiunea de „societate civilă”. Totuși, nu există încă o definiție universal acceptată, ceea ce poate complica înțelegerea acesteia în diverse contexte. Cu toate acestea, majoritatea cercetătorilor sunt de acord că societatea civilă joacă un rol esențial în consolidarea democrației și în asigurarea unei guvernări eficiente și transparente. În plus, societatea civilă este

considerată un actor-cheie în combaterea corupției și în promovarea respectării drepturilor fundamentale ale omului.

O piatră de temelie în constituirea societății civile din țara noastră poate fi considerată Declarația de Independență (1991) [28]. Inițial, organizațiile nonguvernamentale au fost înființate cu sprijinul donatorilor internaționali, în special al celor din Occident, având ca scop monitorizarea proceselor politice și protejarea drepturilor fundamentale ale omului. De-a lungul anilor, numărul și impactul acestora au crescut, iar dificultățile cu care se confruntă au devenit mai evidente. Aceste organizații sunt frecvent criticate pentru dependența de finanțările externe și pentru lipsa unui sprijin intern constant.

În ciuda acestor provocări, societatea civilă din Republica Moldova a continuat să joace un rol important în consolidarea democrației. Începând cu 2005, Parlamentul a adoptat o serie de măsuri pentru a stimula colaborarea cu organizațiile nonguvernamentale și pentru a încuraja transparența în procesul decizional [23]. Aceste măsuri au contribuit la întărirea dialogului dintre stat și societatea civilă, dar și la creșterea încrederii cetățenilor în instituțiile statului.

Conform Indexului Sustenabilității OSC-urilor din Republica Moldova [25], sustenabilitatea generală a organizațiilor societății civile a rămas constantă în ultimii ani, iar majoritatea organizațiilor sunt considerate ineficiente. Deși numărul ONG-urilor este în creștere, doar o treime dintre ele sunt active. Încrederea cetățenilor în organizațiile nonguvernamentale este scăzută, iar acest trend se regăsește și în alte state din regiune, precum România. Chiar dacă autoritățile oferă un sprijin retoric pentru societatea civilă, în practică, multe organizații întâmpină dificultăți legate de reglementările legale și de accesul la resurse.

Printre provocările cu care se confruntă organizațiile tradiționale ale societății civile se numără și fenomenul GONGO (organizații nonguvernamentale guvernamentale), care s-a extins în mai multe țări, inclusiv în Republica Moldova. Aceste organizații sunt create și finanțate de stat. Deși fenomenul în sine nu reprezintă o problemă, există riscul ca ele să submineze rolul esențial al societății civile, acela de a acționa ca o contra-putere față de guvernare.

Un alt aspect studiat este finanțarea organizațiilor societății civile și dependența acestora de surse externe sau interne de finanțare.

Relevanța acestui subiect este semnificativă în contextul actual al globalizării și al provocărilor cu care se confruntă democrațiile moderne. Organizarea și consolidarea societății civile, atât la nivel global, cât și local, sunt esențiale pentru o guvernare eficientă și pentru menținerea unui dialog constant între cetățeni și autoritățile statului.

În ciuda provocărilor, există și progrese semnificative. Unul dintre mecanismele pe larg abordate și solicitate Parlamentului de către societatea civilă a fost transpus în documentul de

politici *Platforma de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului* [24], care reprezintă un pas important în promovarea dialogului dintre societatea civilă și instituțiile statului și este esențial pentru consolidarea democrației și pentru asigurarea unui proces decizional transparent și incluziv.

Dat fiind că doctrina constituțională trebuie să evolueze în paralel cu tendințele de dezvoltare în timp a societății, ei îi revine sarcina de a identifica și argumenta, pe baza concluziilor, propuneri doctrinare și normative pentru eficientizarea procesului de reglementare a relațiilor sociale, inclusiv în ceea ce privește crearea și funcționarea organizațiilor societății civile și implicarea lor eficientă în procesul decizional.

Scopul și obiectivele cercetării. Lucrarea de față are ca scop analiza comparativă și prezentarea actualizată a impactului societății civile asupra procesului decizional într-un stat de drept, identificarea celor mai bune practici de participare a organizațiilor societății civile la procesul legislativ și transpunerea acestora în legislația Republicii Moldova.

Întru realizarea scopului dat, ne-am propus cercetarea următoarelor obiective:

- stabilirea ariei de fundamentare în doctrina juridică și consfințirea standardelor de activitate ale organizațiilor societății civile în legislația internațională și națională în proces de evoluție;
- descrierea parcursului istoric și a premiselor constituționalizării standardelor și practicilor de participare a instituțiilor societății civile în procesul legislativ în Republica Moldova;
- identificarea fundamentelor conceptuale ale activităților instituțiilor societății civile europene asupra situației din Republica Moldova;
- identificarea diversității instituțiilor participative ale societății civile, a formelor de implicare a acestora în procesul legislativ în contextul bunelor practici din țările membre ale Uniunii Europene și ale Republicii Moldova;
- identificarea celor mai importante aspecte ale democrației electronice în calitate de mecanism de participare a societății civile la procesul legislativ și de promovare a politicilor publice în contextul procesului de globalizare;
- elucidarea trăsăturilor definiției ale mecanismelor transversale naționale de sprijin a instituțiilor societății civile în procesul legislativ;
- valorificarea avantajelor științei deschise și stabilirea unor perspective de edificare a unui sistem de advocacy fezabil pentru procesul legislativ în Republica Moldova;
- elucidarea instrumentelor de consolidare a capacității de participare a instituțiilor societății civile în procesul legislativ în condițiile unui stat de drept. Propuneri și recomandări pentru dezvoltarea societății civile în Republica Moldova.

Ipoteza de cercetare. Formarea unor practici performante de participare a societății civile la procesul legislativ, în condițiile Republicii Moldova, va avea perspective reale, dacă vor fi desăvârșite standardele de activitate ale organizațiilor societății civile, dacă vor fi identificate obstacolele de natură obiectivă și subiectivă privind modul pasiv de participare a societății civile la edificarea statului de drept în Republica Moldova și căile de depășire a acestora, dacă vor fi stabilite circumstanțele de drept și de fapt pentru intensificarea dialogului societății civile cu statul și dacă se vor fundamenta teoretic și praxiologic mecanisme transversale de sprijin a acestor organizații în procesul legislativ.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Pentru atingerea scopului propus, am utilizat diverse metode de cercetare științifică, bazându-ne, în special, pe metodele: *logică* (deductivă, inductivă, de specificare), constând în analiza raționamentelor logice și a opiniilor doctrinare susținute de diferiți autori, sintetizarea conceptelor cu referință la premisele de dezvoltare a societății civile și rolul acestora în edificarea statului de drept, precum și eficientizarea procesului legislativ; *sistemică*, manifestată prin cercetarea normelor juridice ce reglementează activitatea organizațiilor societății civile, modul de implicare a acestora la valorificarea drepturilor omului de participare la exercitarea suveranității; *istorică*, folosită pentru analiza evoluției societății civile în paralel cu evoluția dezvoltării societății sau/și a statului; *sintetică*, constând în evidențierea unor caracteristici specifice, a barierelor de dezvoltare a societății civile în Republica Moldova, ținând cont de tendințele naționale și cele internaționale; *comparativă*, realizată prin analiza comparativă a reglementărilor în materia dreptului constituțional menit să garanteze o comunicare eficientă între stat și societate civilă în realizarea procesului legislativ; *statistică*, prin utilizarea datelor statistice în vederea argumentării unor fenomene abordate, precum și pentru măsurarea impactului unor factori determinanți în dezvoltarea societății civile; *analiza și sinteza* opiniilor, concluziilor pentru formularea propunerilor de perfecționare a reglementărilor normative în domeniul vizat.

CONȚINUTUL TEZEI

Sub aspect structural, teza conține: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie și 3 anexe.

Introducerea, fiind elaborată în conformitate cu prevederile ghidului ANACEC, include argumentarea actualității și importanței temei investigate, scopul și obiectivele de cercetare, ipoteza de cercetare, sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese, structura lucrării și sumarul compartimentelor.

Capitolul I. *Abordări teoretice privind participarea societății civile la procesul legislativ*, reprezintă un studiu extins al izvoarelor științifice, al opiniilor doctrinare dedicate unor aspecte importante referitoare la societatea civilă și la impactul participării acesteia la edificarea statului de drept în general, precum și la exercitarea unor funcții participative în raport cu autoritățile statului, fiind evaluate: diverse concepte relative la standardele în sfera de activitate a organizațiilor societății civile în sistemul normativ internațional și național; determinantele societății civile reflectate în cercetările juridice și istorice în repertoriul normativ național și internațional; dimensiunile ariei de activitate a societății civile, dar și specificul procesului de constituționalizare a standardelor și practicilor internaționale ale participării civile în Republica Moldova. Problematika conturată în primul capitol a facilitat precizarea scopului cercetării și determinarea finală a obiectivelor de cercetare pentru următoarele două capitole ale tezei.

În subcapitolul 1.1. au fost prezentate izvoarele științifice naționale și internaționale, precum și diversele noțiuni ale cercetătorilor științifici. În cadrul cercetării, au fost luate în considerare lucrările semnate de autorii locali și internaționali, axate exclusiv sau tangențial pe societatea civilă și procesul legislativ: Guceac I., Arseni A., Balmuș V., Lungeanu N., Buzan B., Castrașan T., Sîrbu C., Cârnaț T., Costachi Gh., Moldoveanu D., Smochină A., Stere C., Alexianu G., Bădescu M., Amititeloae A., Boldurean Cr.-M., Dănișor D.C., Deleanu I., Dissescu C.G., Dumitrescu M.A., Dogaru I., Duțu M., Enache M., Gruia I.V., Iorgovan A., Irinescu T., Muraru I., Tănăsescu E.S., Negulescu P., Aristotel, Del Vecchio G., Hegel G.W.F., Hobbes Th., Kelsen H., Locke J., Machiavelli N., Maffre J.J., Maslow A., Montesquieu, Revel J.F., Rousseau J.J., Schmitter P.C., Spinoza B., Green D.G., Лютюк О.С., Речицкий В., Тодыка Ю.Н.

În opinia academicianului Ion Guceac, pe care o susținem, societatea este o formă suprabiologică (socială) de organizare a indivizilor, ce se bazează pe diferențierea funcțională a organismelor, pe comunitatea de interese, pe stimuli ș.a. [20, p. 60].

Profesorul basarabean Constantin Stere a stabilit că grupurile sociale s-au format pentru „conservarea indivizilor”: formele de asociere ale oamenilor „se pot întări și dezvolta numai în

măsura și în forma în care sunt folositoare pentru conservarea speciei în lupta pentru existență” [42, p. 281]. În opinia sa, societatea implică o colaborare între membrii ei [...] cu un mecanism foarte redus, numit *cooperatiune simplă*, care presupune o astfel de colaborare, în care indivizii stabilesc un scop comun, fiecare dintre ei făcând același lucru [42, p. 30].

Profesorul Constantin G. Dissescu făcea deosebire între stat, ca o formă distinctă de societate, dar derivată din societate, prin urmare, „altfel organizată decât celelalte grupuri sociale, preistorice, istorice sau moderne” [15, p. 15]. Potrivit lui, în organizarea socială trebuie să ținem cont de existența individuală a fiecăruia, din două puncte de vedere: în raport cu el însuși și în raport cu ceilalți, cu societatea [15, p. 35]. Cu cât o societate este mai civilizată (cultă n.n.), cu atât deține și libertatea de a se dezvolta mai mult. Un popor incult, în opinia sa, chiar atunci când i se acordă libertăți, este de multe ori incapabil de a se folosi de acestea [15, p. 444].

Profesorul Iu. Todîca constată că anume cultura juridică trebuie să contribuie la formarea, în Ucraina, a statului de drept și democratic, a societății civile, la asigurarea juridică a reformelor sociale [45, p. 5]. Cultura juridică potrivită, consideră autorul, se formează atunci când cetățenii sunt implicați în procedura legislativă, când proiectele de legi sunt supuse unor dezbateri largi [45, p. 13], toate acestea, în opinia noastră, demonstrând implicarea plenară a societății civile în procesul legislativ.

Profesorul Alexandru Arseni se asociază autorilor care apreciază drept condiție obligatorie delimitarea statului de societatea civilă, considerând că: „Concepția cu privire la geneza statului și rolului acestuia în societatea civilă poate constitui una dintre premisele statului de drept” [1, p. 308]. De asemenea, susținem poziția prof. A. Arseni, potrivit căreia statul nu poate fi identificat cu societatea civilă, aceasta din urmă nu se reduce la stat și nici „nu se exprimă numai prin intermediul acestuia”. Pentru societatea civilă, statul este o instituție „exterioară și superioară ei”.

În *Tratat elementar de drept constituțional*, profesorul Ion Guceac examinează într-un aspect mai larg instituția societății civile, abordând probleme privitor la interpretarea noțiunii de „societate civilă”, structura societății civile, particularitățile societății civile în condițiile constituționalismului contemporan [22, p. 73–87].

În articolul profesorului Gheorghe Costachi și Veronica Tarlev, societatea civilă este privită ca „un element important al statului de drept” [12, p. 20]. Autorii nominalizează în calitate de elemente ale societății civile: asociațiile, partidele politice și mișcările politice, care tind să își extindă relațiile în afara statului. Totodată, ei menționează despre societatea civilă internațională, prezentă prin „bisericile istorice, mișcările sindicaliste, ecologiste, feministe etc.” [12, p. 22].

Profesorul Teodor Cârnaț își reduce cercetarea la explicarea dreptului fundamental de asociere care oferă cetățenilor posibilitatea de a se asocia în partide, sindicate sau „în alte forme și tipuri de organizații, uniuni, în scopul participării la viața politică, economică, socială” [6, p. 305].

Doctrina contemporană oferă explicații distincte referitoare la noțiunile de „societate” și „societate-civilă”, cu diverse sensuri și întrebuințări. Din analiza lucrărilor consacrate societății civile, am identificat abordarea noțiunii de societate civilă în sens restrâns și în sens larg.

În sens restrâns, societatea este concepută ca o etapă a istoriei omenirii, ca o formațiune social-economică. În sens larg, societatea este interpretată drept parte a lumii materiale, separată de natură, care reprezintă forma activității vitale a omului pe parcursul evoluției istorice [22, p. 72]. În ce ne privește, vom împărtăși opinia profesorului Ion Guceac potrivit căreia societatea este partea lumii materiale, o formă superioară de socializare, constituită din persoane care conștientizează necesitatea de a interacționa, având nevoi permanente și interese comune, care pot fi satisfăcute prin efortul lor conjugat [20, p. 67].

În contextul cercetării noastre, am avut în vedere o ipoteză relevantă, promovată în doctrină: societatea este considerată „cel mai complex sistem, cea mai complicată și imprevizibilă entitate din câte există sau au putut fi imaginate de mintea omenească” [3, p. 18].

Paragraful 1.2. (Consfințirea standardelor în sfera de activitate a instituțiilor societății civile în repertoriul normativ internațional și național) a fost împărțit în două subpuncte: Amplificarea ariei de activitate a societății civile în dreptul european, în cadrul căruia au fost descrise izvoarele internaționale privind drepturile și libertățile omului, în special dreptul de asociere. Republica Moldova și-a asumat prin Constituție (art. 4) [9] interpretarea și aplicarea dispozițiilor acesteia în spiritul Declarației Universale a Drepturilor Omului, pactelor și tratatelor la care este parte; s-a angajat să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, precum și să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Printre tratatele internaționale, în special cele din domeniul drepturilor și libertăților omului, se numără: Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966 (oferă garanții sigure pentru participarea instituțiilor societății civile la procesele decizional și de legiferare) [32], Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 [33], Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [10].

În calitate de organ subsidiar permanent al Adunării Generale a ONU, Consiliul Drepturilor Omului s-a implicat plenar în promovarea participării civice. Doar în ultimul deceniu, Consiliul respectiv a adoptat câteva rezoluții importante privind participarea societății civile la procesele din viața publică [34]. În una dintre aceste rezoluții, este subliniată importanța esențială a participării

politice egale pentru democrație, statul de drept, incluziunea socială și dezvoltarea economică, pentru promovarea egalității de gen, precum și pentru realizarea plenară a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [36]. În Rezoluția privind spațiul civic din 2013, este prevăzut faptul că, printre alte măsuri, trebuie acordată atenție sporită participării reale și eficiente a persoanelor la procesele de luare a deciziilor. Rezoluția solicită statelor să recunoască rolul ONG-urilor în promovarea drepturilor omului, a democrației și a statului de drept și le recomandă să autorizeze participarea acestora la dezbateri publice privind problemele de interes public [37].

Într-o altă rezoluție adoptată în 2015 se enunță despre apariția unor forme noi de participare, generate de noile tehnologii informaționale și de comunicare, dar și de mass-media socială ca un mijloc de a îmbunătăți și lărgi, online și offline, exercitarea dreptului de a participa la afacerile publice și a altor drepturi conexe [38].

Aceste rezoluții accentuează importanța garantării dreptului tuturor cetățenilor de a participa activ și egal la afacerile politice și publice, subliniind rolul esențial al noilor tehnologii informaționale și de comunicare în asigurarea unui acces extins, transparenței și responsabilității în procesele democratice, protejând, în același timp, libertatea de exprimare și prevenind riscurile de manipulare a informațiilor.

Unul dintre cele mai importante documente adoptate la nivel internațional este considerată Convenția de la Aarhus [11]. Convenția obligă autoritățile publice să pună la dispoziția publicului informațiile solicitate despre mediu și să stabilească un cadru de cerințe minime pentru participarea societății la luarea deciziilor de mediu. Autoritățile mai sunt obligate să informeze publicul, fie printr-o notificare publică, fie individual, chiar la etapa incipientă a procedurii de luare a deciziei privind mediul, în timp util și într-un mod corespunzător și eficient.

Instrumentul normativ fundamental în domeniul participării civile – parte a legislației europene – este Convenția pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [10]. Deși nu stipulează în mod direct condiții și forme de participare civică, Convenția stabilește temelia acestei instituții. Astfel, art. 10 din Convenție asigură oricărei persoane dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv la libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Convenția reglementează și dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere (art. 11). În coroborare, aceste drepturi generează un sistem cuprinzător și eficient de control și de echilibru în raport cu autoritățile publice. Garantarea lor este apreciată ca o „condiție prealabilă pentru participarea activă a societății civile la procesul de luare a deciziilor la toate nivelurile de guvernare” [34, p. 19].

La nivelul ONU a fost elaborat și emis Ghidul practic pentru societatea civilă – document care pune în valoare societatea civilă în calitatea sa de actor cu funcții complexe și rol determinant

în democratizarea statelor. Ghidul identifică multitudinea de subiecți ai societății civile, aria sa de activitate și principiile ce stau la baza relațiilor dintre organele guvernamentale și actorii societății civile, spațiul de activitate a societății civile și sistemul ONU de protecție a drepturilor omului (elaborat ca proiect de document de către Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului OHCHR) [18]. Evident, acest document nu poate servi drept standard internațional unic, dar reprezintă pentru mulți autori de strategii guvernamentale privind dezvoltarea societății civile la nivel național un document de reper, consultativ, care poate fi adaptat la practicile și legislația națională a țării de referință.

Ghidul pune în evidență aspecte legate de activitatea actorilor societății civile; prezintă o definiție funcțională a termenilor „societate civilă” și „spațiul societății civile”; oferă o privire de ansamblu asupra condițiilor și mediului, necesare pentru o societate civilă liberă și independentă, inclusiv asupra standardelor internaționale privind drepturile omului, relevante pentru libertatea de exprimare, de asociere și de întrunire pașnică și dreptul de a participa la viața publică.

Actorii societății civile sunt definiți, în sensul Ghidului, drept: indivizi și grupuri care se angajează să participe în mod voluntar la activități și în viața publică, axate pe interese, scopuri sau valori comune, compatibile cu obiectivele ONU: menținerea păcii și securității; dezvoltarea, promovarea și respectarea drepturilor omului.

Ghidul definește conceptul de „spațiu de activitate a societății civile” drept locul pe care îl ocupă actorii societății civile în cadrul societății; mediul și cadrul în care activează societatea civilă; relațiile dintre actorii societății civile, stat, sectorul privat și publicul larg. În consecință, Ghidul enumeră *principiile drepturilor omului ce stau la baza relației dintre autoritățile publice și actorii societății civile*: Participarea; Demnitatea; Transparența și responsabilitatea; Preeminența dreptului.

În aceeași ordine de idei și ținând cont de principiul pluralismului politic, consacrat în Constituția Republicii Moldova (art. 5) [9], incompatibil cu dictatura și cu totalitarismul, remarcăm faptul că subpunctul 1.2.2. este dedicat constituționalizării standardelor și practicilor internaționale ale participării civice în Republica Moldova.

Având în vedere că libertatea de asociere este unul dintre drepturile politice fundamentale ale cetățenilor, diversitatea vieții publice reprezintă fundamentul aplicării acestui drept și al creării instituțiilor societății civile, care reflectă anumite opinii ideologice și de altă natură, dar și interesele diferitelor grupuri sociale și indivizi. Pe lângă caracteristicile de stat de drept și democratic, în Constituție este consacrată, la art. 47, și caracteristica de stat social – potrivit căreia statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea

medicală, precum și serviciile sociale necesare. De aici rezultă sarcina autorităților publice: de a asigura dezvoltarea și susținerea membrilor societății, asociațiilor obștești, inclusiv prin direcționarea țintită a cheltuielilor din buget „pentru necesități publice”.

În procesul de constituționalizare a dreptului național, prevederile consacrate în Constituția Republicii Moldova au fost preluate și dezvoltate și în alte izvoare de drept: Codul Civil [8], Codul administrativ [7], Legea cu privire la organizațiile necomerciale [26], Legea privind transparența în procesul decizional [29], Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” [27], Platforma de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului [24] etc.

Finalmente, în concluziile primului capitol, am evidențiat că societatea civilă joacă un rol esențial în consolidarea statului de drept și a proceselor democratice, oferind cetățenilor posibilitatea de a participa activ la viața politică și legislativă, prin diverse forme de organizare și inițiativă publică.

Conceptul de societate civilă este complex și evoluează diferit în diverse tradiții culturale și politice, fiind reglementat de legislație și având un caracter autonom față de stat, ceea ce permite exprimarea publică a intereselor și promovarea acestora în diverse domenii sociale.

Pentru ca o societate civilă să fie funcțională, trebuie asigurate criteriile fundamentale, precum libertatea economică și socială, transparența, pluralismul politic, drepturile fundamentale ale omului și independența surselor de informare, contribuind astfel la consolidarea democrației.

Capitolul II. Dezvoltarea cadrului participativ al societății civile – exigență eminentă a procesului de integrare europeană a Republicii Moldova debutează cu o analiză comparativă a bunelor practici în care se manifestă instituțiile participative din țările membre ale Uniunii Europene și din Republica Moldova. În baza metodelor științifice de cercetare a fost demonstrată oportunitatea implicării organizațiilor societății civile în exercitarea de către Parlament a funcțiilor atribuite de legislație din perspectiva consolidării democrației participative. De asemenea, atenția noastră a fost îndreptată asupra democrației electronice – un domeniu menit să eficientizeze mecanismul de participare a societății civile la procesul legislativ și să promoveze politicile publice în contextul globalizării.

În acest sens, este relevant să menționăm că, în capitolul dat, am atras atenția asupra relațiilor sociale, care, în opinia academicianului Ion Guceac, reprezintă „piatra de temelie în organizarea statală a societății” și constituie „relațiile ce apar în cadrul activității de organizare a societății în stat și de exercitare a puterii de stat [...]” [22, p. 31]. Profesorul Alexandru Arseni, examinând relațiile dintre stat și cetățean în calitate de element al obiectului dreptului constituțional, constată că reglementarea acestui grup de relații sociale este, în fond, „menirea dreptului constituțional” [1, p. 22]. Și profesorul Teodor Cârnaț lasă de înțeles că relațiile ce țin de

activitatea societății civile fac parte din obiectul dreptului constituțional, menționând că obiectul raporturilor de drept constituțional constă în comportamentul social al subiecților de drept constituțional (cetățeni, diverse forme de asociere ale acestora n.n.) [6, p. 14]. În opinia profesorului Dan Claudiu Dănișor, dreptul constituțional „asigură o conciliere a libertății și autorității”, iar justiția constituțională ca instituție a dreptului constituțional este „placa turnantă între societatea civilă și stat” ori „între libertate și autoritate”, astfel încât statul să nu „sufoc” societatea civilă [13, p. 15–16].

După cum vedem din cele câteva opinii *supra* prezentate, statul, societatea și individul sunt principalii subiecți ai relațiilor sociale fundamentale care formează obiectul de reglementare al dreptului constituțional. Rolul special al dreptului constituțional este de a consacra statutul celor trei componente ale acestei triade – statul, societatea, individul – inclusiv de a defini relația dintre statul modern și societatea civilă și a stabili „sfera de responsabilitate” a fiecăreia dintre ele pentru asigurarea libertății persoanei, astfel încât „autoritatea (adică statul n.n.) să nu uite că ea există doar ca un raport între libertăți” [13, p. 16].

Cu toate acestea, normele dreptului constituțional stabilesc diferite caracteristici ale statutului societății civile. Mai întâi de toate, constituțiile consfințesc, direct sau indirect, tipul de sistem social. Modelul constituțional al unei astfel de consacări este întruchiparea unui concept ideologic concret, a percepției doctrinare a esenței sistemului social istoric, existent într-o țară la o anumită etapă de dezvoltare. În același timp, nu întotdeauna în constituție este utilizată terminologia care să definească în mod direct esența ideologică și politică a sistemului social. Cu toate acestea, din normele constituționale care stabilesc formele de proprietate, tipul de sistem economic, principiile de organizare a puterii și poziția persoanei în societate și în stat, regulile de participare politică a cetățeanului la exercitarea puterii derivă în mod indirect caracteristicile statutare și temporale ale unei societăți. Aceste caracteristici oferă, chiar de la o primă analiză, o idee clară asupra perspectivelor existenței și dezvoltării societății civile. În plus, în unele constituții, termenul „societate civilă” este folosit la modul direct.

Societatea civilă este formată din cetățeni, asociați sub diferite forme, care au aceleași interese și care își dedică timpul, cunoștințele și experiența pentru a-și promova și apăra aceste drepturi și interese. Exemple de instituții ale societății civile pot servi: organizații nonguvernamentale (ONG-uri); organizații comunitare; asociații profesionale; organizații politice; cluburi civice; sindicate; organizații filantropice; cluburi sociale și sportive; instituții culturale; organizații religioase; mișcări ecologiste [39, p. 107].

În aceeași ordine de idei, susținem că elementul inițial și cel mai important al societății este *individul*. Ca ființă socială înalt dezvoltată, omul posedă o esență socială clar exprimată, spirit

colectivist, limbă și cunoștințe de drept. Esența socială a omului, în opinia profesorului Ion Guceac, determină nu numai legile dezvoltării societății, dar și nivelul de dezvoltare a gândirii lui sociale, a calităților lui morale, a concepțiilor lui etice și religioase ș.a., ceea ce permite de a modela structura societății viitorului [20, p. 12].

În opinia noastră, organizațiile societății civile sunt acele entități, independente de stat, create de cetățeni sau grupuri de cetățeni pentru a acționa ca intermediari între indivizi și stat și includ sindicatele, organizațiile nonguvernamentale, asociațiile profesionale și economice, grupurile de presiune, organizațiile nonprofit și alte forme de asocieri voluntare care funcționează în cadrul unui sistem politic și nu sunt parte a statului sau nu își desfășoară activitățile în cadrul partidelor politice. În același timp, noțiunea de „instituții ale societății civile” este un termen cu un conținut mai larg, incluzând atât organizațiile societății civile, cât și diverse structuri, procese sau mecanisme care facilitează interacțiunea și implicarea cetățenilor în viața politică și socială, inclusiv mișcări, platforme etc. Acest punct de vedere este împărtășit și de alți autori [6, 119].

Cele mai sigure garanții pentru consolidarea societății civile sunt acelea consacrate în Legea fundamentală. Anume Constituția Republicii Moldova reglementează statutul organizațiilor obștești, care reprezintă o formă de asociere a cetățenilor în jurul unui interes specific profesional, cultural, etnic, teritorial etc., numite în literatura de specialitate „grupuri de interese” sau „organizații neguvernamentale”. Democratizarea vieții politice a impus includerea în constituții a unor norme care încurajează crearea asociațiilor obștești. În acest sens, a fost realizat un studiu comparativ al constituțiilor din 18 state europene, care reflectă dreptul de asociere în legea fundamentală.

Pornind de la caracterul său complex, societatea civilă este apreciată ca un sistem de „grupuri intermediare cu organizație proprie” care: sunt relativ independente atât față de autoritățile publice, cât și față de unitățile private de producție și reproducție, adică de firme și, respectiv, familii; sunt capabile de a lua hotărâri și de a acționa colectiv în scopul apărării sau al promovării propriilor interese și pasiuni; nu încearcă să ia locul agenților statali sau unităților de (re)producție private și nici să accepte responsabilități pentru guvernarea întregii societăți; sunt de acord să acționeze conform unor reguli „civile” prestabilite, care presupun respectul reciproc [40, p. 258]. În opinia academicianului Ion Guceac, o astfel de abordare a noțiunii de societate civilă inspiră ideea despre *caracterul structural* al societății civile, care presupune „ordinea ce decurge spontan din solidaritatea interioară a oamenilor care muncesc fără a avea nevoie să fie siliți și conduși” [20, p. 122].

În paragraful 2.2., a fost analizată oportunitatea antrenării organizațiilor societății civile în procesele democrației participative. Un stat democratic are menirea de a satisface interesele și

necesitățile cetățenilor săi, în special cele care pot fi satisfăcute doar prin forțele și mijloacele din dispoziția statului. Și acest lucru este eficient numai atunci când se acționează prin intermediul instituțiilor societății civile. Totodată, satisfacerea intereselor și necesităților este adesea posibilă fără intervenția statului, prin forțele oamenilor, unite pentru realizarea intereselor lor. Anume în virtutea acestei uniri devin proeminente rolul și funcția organizațiilor în cadrul societății civile.

Esența societății civile, în opinia noastră, constă în comportament juridic activ al populației și în transformarea autorităților publice într-un instrument de atingere a obiectivelor sociale determinate de masele organizate. Astfel de instituții ale democrației, cum ar fi alegerile, referendumul, dreptul de inițiativă legislativă, dezbaterile publice etc. nu numai că favorizează controlul societății asupra autorităților publice, ci și le face pe ultimele (în anumite limite) dependente de publicul politic activ.

Ca rezultat al studiului realizat, am constatat existența a trei condiții importante pentru formarea și consolidarea societății civile în Republica Moldova.

Prima condiție constă în dezvoltarea comprehensivă și autodezvoltarea individului, care își alege liber modul de viață, conștientizând, în același timp, responsabilitatea pentru aceasta. Rolul puterii de stat în formarea unor astfel de cetățeni constă în asigurarea condițiilor externe pentru perceperea realității înconjurătoare, pentru perfecționarea relațiilor sociale. Statul poate rezolva această problemă în două moduri: pe de o parte, să-i asigure persoanei libertatea de alegere prin acordarea unui cadru larg de drepturi și libertăți, dar care să admită violarea drepturilor și libertăților altor persoane, pe de altă parte, să stabilească o responsabilitate maximă a persoanei pentru propria alegere prin respectarea de către aceasta a normelor juridice, inclusiv a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale altora.

A doua condiție pentru formarea și consolidarea societății civile autentice constă în crearea unui sistem eficient de relații economice, care să asigure libertatea economică a individului, apariția unui strat social dezvoltat al proprietarilor colectivi și individuali de mijloace de producție, dezvoltarea proprietății private, asigurarea concurenței economice, activității, independenței și egalității agenților economici.

Cea de-a treia condiție ține de edificarea statului și modernizarea societății în baza principiilor democratice (protecția drepturilor și libertăților omului și a cetățeanului, egalitatea cetățenilor, supremația legii, separarea puterilor, independența justiției, autonomie locală dezvoltată, presă liberă și independentă, alegeri democratice și libere, participare civică etc.).

Principalii subiecți ai controlului efectuat de societatea civilă: organizațiile necomerciale, sindicatele; diverse asociații obștești de salvagardare a drepturilor omului, organizațiile lobiștilor;

uniunile întreprinzătorilor, consumatorilor; fondurile de caritate; asociațiile obștești creative, științifice și culturale; mijloacele de informare în masă, în special cele nonguvernamentale.

Formarea societății civile constă, în mare parte, în defalcarea stereotipurilor formate pe parcursul anilor de omnipotență a statului asupra individului și societății în ansamblu. Mai mult, nu putem ignora potențialul critic socioeconomic al țării la etapa actuală, precum și instabilitatea politică, nivelul scăzut de cultură juridică a unor segmente importante ale populației. Pentru formarea societății civile ar trebui să se atragă atenție creșterii gradului de conștiință socială, nivelurilor spiritual și cultural ale populației. Din păcate, îndeplinirea acestor condiții necesită timp, or, procesul de formare a societății civile nu este finalizat doar în Republica Moldova, ci nici la nivel global, având o continuitate de câteva secole.

Un stat de drept creează condiții oportune pentru consolidarea societății civile prin: crearea unui fundament economic bazat pe varietatea formelor de proprietate și pe economia de piață de orientare socială; formarea unei statalități de tip nou, bazate pe prioritatea dreptului, susținătoare activă a parteneriatului social în condițiile unor interese diferențiate ale diferitelor grupuri și comunități sociale; stabilirea unui pluralism real în societate, care să contribuie la scăderea rolului exagerat al partidelor politice și la nașterea unor noi forme de activitate politică în masă, precum și la apariția unor structuri, asociații, mișcări civile neformale; depășirea culturii tradiționale de confruntare civică și politică, adică stabilizarea societății prin asigurarea păcii sociale, prin consacrarea unor garanții constituționale.

Temelia relațiilor de cooperare este conturată în Platforma de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului. Documentul prevede câteva etape de participare civică: informarea părților interesate, care prevede publicarea, în format accesibil, pe pagina web oficială a Parlamentului; consultare permanentă, fără prezență fizică și participare activă.

În continuarea ideii, menționăm că în paragraful 2.3. este analizat mecanismul de participare a societății civile la procesul legislativ și de promovare a politicilor publice în contextul procesului de globalizare, așa-numita democrație electronică.

Dezvoltarea și aplicarea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor, ca urmare a procesului de globalizare, generează schimbări profunde în societățile moderne, manifestate prin utilizarea tot mai intensă a instrumentelor de comunicare digitală și a platformelor deschise și de colaborare. Ultimele au permis cetățenilor și asociațiilor să ia parte la dezbateri și să participe activ în viața publică, depășind monopolul mijloacelor de comunicare în masă tradiționale ca motoare ale relației dintre cetățeni și instituțiile statului.

În plan juridic, procesul de digitalizare este direcționat în special către sporirea și facilitarea accesului individului la informații de interes public, participarea la procesul decizional,

comunicarea cu instituțiile administrative de toate nivelurile, dar și interacțiuni pe domeniul/sfera justiției, după caz. Exponent principal al acestei „revoluții” de transformare a domeniilor este internetul, cu diferitele sale rețele de comunicare și de interacțiune socială asociate cu acestea.

Guvernarea electronică este recunoscută și ca „un proces de reformare a sectorului public prin noi tehnici de management al informației, creat cu scopul de a spori gradul de participare politică a cetățenilor [...]”, scopul acestui mecanism fiind „accesul cetățenilor la informația publică, participarea societății civile la procesul decizional” [35, p. 83]. Am putea preciza că, pentru furnizarea serviciilor publice, cetățenii dispun de costuri mai reduse, au acces la un volum mai mare de informații într-un timp mai scurt, beneficiază de servicii publice de o calitate mai ridicată, economisesc timp, deoarece nu mai trebuie să se deplaseze de la o instituție la alta, dar și au posibilitatea de a achita taxe, impozite, amenzi prin intermediul internetului.

Printre cele mai importante argumente de utilizare a instrumentelor electronice în intensificarea dialogului democratic dintre cetățeni și instituții publice menționăm:

- schimbările tehnologice continue și rapide din societatea informațională, în special cu privire la aspectele educaționale și cetățenești;

- creșterea gradului de utilitate a instrumentelor TIC pentru acces la conținutul informațional tot mai divers, la schimbul de opinii, la exprimări de opinii la viața politică și la procesele decizionale colective la nivel local, național și la nivelul UE;

- participarea activă a cetățenilor la procesul decizional democratic prin intermediul instrumentelor TIC integrate într-un cadru propice din punct de vedere juridic, care să garanteze dreptul la viața privată, libertatea de exprimare și accesul la informații independente;

- instituirea standardelor tehnice ambițioase la nivelul întregii Uniuni, cu scopul de a reduce în mod substanțial și efectiv decalajul digital actual, ținând seama de situația specifică din diferite state membre, inclusiv pentru eliminarea barierelor fizice, geografice și sociale relevante care îngreșesc participarea online a cetățenilor, indiferent de situația socială și personală și de venitul acestora, acordând o atenție deosebită, în acest context, zonelor mai puțin accesibile și evitând orice formă de discriminare (potrivit art. 21 din Carta drepturilor fundamentale);

- folosirea pleneră a platformelor de comunicare socială pentru socializare și comunicare, precum și în sectoarele creative și culturale, inclusiv pentru intensificarea sentimentului de apartenență a cetățenilor la UE, încurajarea angajamentului civic și a incluziunii sociale, precum și în ceea ce privește transmiterea unor informații și cunoștințe echilibrate în legătură cu UE și cu istoria, valorile și drepturile sale fundamentale, pentru a stimula gândirea critică și dezbateră publică constructivă cu privire la Uniunea Europeană etc.

Capitolul III. Optimizarea interacțiunii dintre Parlamentul Republicii Moldova și organizațiile societății civile în procesul legislativ, format din trei subcapitole, debutează cu prefigurarea capacităților de participare a instituțiilor societății civile în procesul legislativ, conform principiilor statului de drept. În cadrul acestuia, sunt identificate caracteristicile unor mecanisme transversale de sprijin pentru implicarea instituțiilor societății civile în procesul legislativ. Capitolul se încheie cu argumentarea necesității valorificării științei deschise și cu descrierea perspectivelor sistemului de advocacy fezabil pentru procesul legislativ în Republica Moldova.

Paragraful 3.1. (Amplificarea capacităților de participare a instituțiilor societății civile la organizarea și funcționarea procesului legislativ în condițiile statului de drept) dezvoltă ideea că, de la adoptarea Constituției Republicii Moldova până în prezent, am asistat la o creștere semnificativă a rolului legii în sistemul de drept. După cum constată și academicianul Ion Guceac: „este în deplină desfășurare procesul de îmbunătățire a legislației în întregul său spectru.” Cu toate acestea, „problemele reglementării normative nu au dispărut, calitatea sistemului legislativ lăsând de dorit.” Dintre lacunele acute, autorul remarcă: inconsecvența și lipsa unei sistematizări complete ale legislației; caracterul incomplet și inconsecvent al reglementării normative; ambiguitatea interpretării unor norme de drept; lipsa unei reglementări normative clare a competențelor între autoritățile publice; instabilitatea legislației; dinamismul nejustificat al modificărilor operate în actele în vigoare; nerespectarea legilor etc. [21, p. 35]. Susținem plener această poziție, constatând, în același timp, că lista nu este exhaustivă. Ținem să menționăm, de asemenea, că, la cercetarea unor aspecte ale participării civice în procesul decizional legislativ, am observat gradul infim de pregătire a societății civile în dialogul cu statul. Or, aceasta, cu mici excepții, nu este, deocamdată, un veritabil, solid și nici egal partener al statului, nici chiar în procesul legislativ. Încă la sfârșitul primului deceniu al secolului al XXI-lea se constata problema că „asocierea și implicarea tuturor cetățenilor și cetățenelor în procesul decizional sunt foarte dificil de realizat”, fiind nevoie de „o opinie publică critică și interesată, așa cum se regăsește ea în sânul unei societăți civile intacte” [19, p. 79]. Aproximativ în aceeași perioadă, ONG-urile din Republica Moldova invocau mai multe constrângeri legate de activitatea de advocacy, cum ar fi: legislația imperfectă în acest domeniu; lipsa reglementărilor referitor la activitățile de lobby; accesul limitat la informația publică; pregătirea profesională insuficientă a unor funcționari în domeniul cooperării cu organizațiile societății civile [30, p. 3]. În studiul realizat la acel moment, sunt descrise exemple în care autoritățile publice pur și simplu ignorau „apelurile societății civile”, când Parlamentul vota legi elaborate „în grabă”, fără ca acestea să fie publicate la faza elaborării [30, p. 25]. Ca reacție la astfel de fenomene, cercetătorii menționează despre necesitatea unei

legislații „cât mai permissive, racordate în cea mai mare măsură la principiile fundamentale ale democrației”, astfel încât crearea cadrului legislativ să reprezinte „platforma necesară nu doar pentru apariția instituțiilor societății civile, ci și pentru activitatea și dezvoltarea lor continuă [...]” [4, p. 262].

Despre necesitatea implicării tot mai ample a societății civile în procesul legislativ menționează și doctorul în drept din România Ramona Duminică, potrivit căreia norma juridică trebuie să fie o „creație a spațiului public”, respectiv, aceasta ar urma să fie creată în spațiul „rezultat din uzajul public, fiind exclus ca dreptul statului de drept să fie un drept al grupurilor (de exemplu, al partidelor politice n.n.)”, acest drept aparținând cetățenilor, indivizilor „care acționează în spațiul public pentru binele comun” [16, p. 10], adică – societății civile.

În opinia noastră, rolul tot mai vizibil al societății civile în procesul legislativ este justificat, ba chiar determinat de faptul că orice lege adoptată de Parlament este o reflecție a necesității sociale. Respectiv, o strategie legislativă „sănătoasă” trebuie să se fundamenteze pe rezultatele unei cercetări minuțioase a realității sociale. În acest sens, societatea civilă este cel mai indicat partener al Parlamentului, capabil să-i pună la dispoziție cele mai reușite expertize și opinii din partea deținătorului suveranității naționale. Astfel poate fi evitată „construirea” prin norme a unei „realități paralele”.

În mare parte, influența instituțiilor societății civile asupra autorităților publice din Republica Moldova ar putea fi amplificată prin: organizarea de referendumuri care să reflecte voința cetățenilor; realizarea dreptului la inițiativa legislativă populară, care, printre altele, exprimă interesele diferitelor grupuri sociale; antrenarea cetățenilor în procesul de examinare a proiectelor de acte normative; exercitarea controlului de către societatea civilă asupra organizațiilor care gestionează fonduri bugetare; audieri (dezbateri) publice, în urma cărora inițiativa publică poate deveni parte a politicii statului, iar societatea să aibă posibilitatea de a controla implementarea acesteia; discuții sau așa-numitele „lecturi civice” pe marginea proiectelor de legi și altor acte normative, de importanță socială; participarea cetățenilor, inclusiv prin diverse forme de asociere ale acestora ca elemente ale societății civile, la activitatea consiliilor locale și a consiliilor unor întreprinderi de stat. Rețeaua de internet ce pune la dispoziție diverse forme de „democrație electronică” (votare pe internet, forumuri pe internet, sondaje pe internet, organizarea și activitatea „asociațiilor virtuale”) este un mijloc modern și actual prin care cetățenii își pot promova interesele în relațiile cu autoritățile statului.

Societatea civilă din Republica Moldova este îngrijorată și de: lipsa controlului parlamentar asupra respectării și eficienței funcționării Legii privind transparența în procesul decizional; lipsa, în sistemul de drept național, a unor norme „clare și detaliate” privind mecanismele de control și

sanctiune pentru nerespectarea transparenței decizionale; nerespectarea procedurii de admisibilitate a proiectelor de legi în procedura legislativă; nepublicarea dosarului complet de însoțire a proiectului de lege; lipsa consultărilor publice ori caracterul formal al acestora [43].

Astfel, pentru implicarea societății civile în procesul legislativ, pentru sporirea eficacității și legitimității Parlamentului, considerăm că se impune necesitatea amendării legislației, ca să se acorde societății civile dreptul de a iniția audieri parlamentare.

Paragraful 3.2. descrie mecanismele transversale de sprijin pentru participarea instituțiilor societății civile în procesul legislativ. Pornind de la prevederile Constituției Republicii Moldova (art. 1), drepturile și libertățile omului ar trebui să devină fundamentul statului, astfel încât acestea să definească sensul, conținutul legilor și al procesului de aplicare a acestora, orientând activitatea legislativului, a puterii executive, a autorităților administrației publice locale și a autorităților prin care se realizează justiția.

Cu părere de rău, în condițiile actuale, aceste norme constituționale nu au efectul cuvenit, întrucât nu se acordă prioritate drepturilor și libertăților omului (ca principiu de bază al statului de drept) în raport acțiunile și măsurile autorităților publice din politica internă și externă a statului.

În conștiința socială mai persistă convingerea profundă în stringența unui stat puternic, echivalat cu samavolnicia puterii. Societatea, prin tradiție, nu este încă suficient de autonomă și independentă, iar cetățenii sunt adesea lăsați în mila politicianilor atotputernici. Acest aspect poate fi apreciat ca „rămășițe ale trecutului” care frânează dezvoltarea societății civile. Susținerea instituțiilor societății civile presupune un ansamblu de mijloace, modalități și metode, care, utilizate corect, creează premisele și oportunitățile necesare pentru dezvoltarea și funcționarea lor eficientă. În ceea ce privește mecanismul de formare și susținere a instituțiilor societății civile, acesta poate fi definit ca un sistem de relații sociale și politico-juridice, care, direct sau indirect, prin diferite metode, modalități și mijloace, ținând cont de factorii de natură politică, socială și economică, influențează apariția și dezvoltarea societății civile și a instituțiilor sale.

Mecanismul de formare și susținere a instituțiilor societății civile se caracterizează prin următoarele trăsături: este format și utilizat, de regulă, fiind recunoscut oficial (legiferat) sau aprobat de un anumit grup de oameni (element constitutiv al societății); reprezintă un sistem complex de instituții publice și obștești interdependente în procesul de realizare a funcțiilor lor; are drept scop neadmiterea interferenței statului în sfera vieții private, protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale omului și cetățeanului, atât prin intermediul mecanismelor de stat, cât și prin intermediul mecanismelor sociale, care sunt parte a structurii sale.

O măsură de implementare a mecanismului juridic pentru formarea și susținerea instituțiilor societății civile ar fi sistematizarea normelor juridice care reglementează modul de

constituire a organizațiilor obștești, măsurile de susținere din partea statului, organizarea activității acestora, cooperarea cu autoritățile publice etc. Procesul de sistematizare a normelor juridice va culmina cu *elaborarea și adoptarea, prin lege organică, a unui cod social*. Un astfel de cod ar dinamiza procesul de reglementare a tuturor formelor de susținere a instituțiilor societății civile, precum și transpunerea caracterului de normativitate și de ordonare a relațiilor sociale dintre stat și societatea civilă.

În calitate de act normativ care să stabilească conținutul mecanismului juridic de formare și susținere a instituțiilor societății civile, Codul social trebuie să răspundă următoarelor rigori: obligațiile prevăzute în cod să corespundă legislației Republicii Moldova și standardelor internaționale, normele acestuia fiind o reflecție a realității și tendințelor de dezvoltare a statului, în colaborare cu actorii responsabili din societatea civilă; prevederile Codului social trebuie să transmită societății mesajul clar că anume societatea creează oportunități favorabile pentru realizarea controlului public, dar și a controlului parlamentar, „menține un dialog deschis cu toate părțile interesate, inclusiv cu publicul critic”, și toate aceste oportunități sunt concepute pentru edificarea și menținerea unui parteneriat durabil dintre stat și societatea civilă; codul va stipula explicit necesitatea formării unei societăți civile mature ca parte activă și independentă în negocierile dintre stat, mediul de afaceri și societate; codul va reflecta direcțiile prioritare în vederea acordării ajutorului material pentru unele grupuri și segmente sociale speciale, cum ar fi: (a) organizațiile obștești ale veteranilor și/sau membrilor familiilor militarilor care au participat sau au murit în conflictele militare sau în timpul exercitării activității de menținere a ordinii de drept; (b) organizațiile obștești ale invalizilor – în vederea creării unui mediu de trai propice pentru persoanele cu nevoi speciale; (c) asociațiile obștești și inițiativele lor – pentru sprijinirea orfanilor, copiilor lăsați fără supraveghere, copiilor refugiați; (d) asociațiile obștești ale refugiaților; (e) organizațiile sindicale; alte grupuri de interese/organizații sociale; codul va stabili conținutul metodelor de evaluare și comparație proprii (naționale) privind dezvoltarea umană.

Adoptarea Codului social, revizuirea unor acte normative, încorporarea în conținutul acestuia a normelor juridice care reglementează procesul legislativ vor contribui la perceperea integrală a dispozițiilor normative privind activitatea organizațiilor societății civile, identificarea informației juridice de către toți utilizatorii dreptului atât în contextul adoptării unor noi acte normative, cât și în cazul revizuirii celor în vigoare.

În paragraful 3.3, a fost analizată modalitatea în care ar putea fi valorificată știința deschisă, precum și perspectivele pentru edificarea unui sistem de advocacy fezabil în procesul legislativ din Republica Moldova.

În majoritatea țărilor lumii, importanța și rolul științei sunt în continuă creștere, devenind forța determinantă în dezvoltarea economică și socială. Concepția care domină azi lumea civilizată este formarea unei societăți bazate pe cunoaștere, în care să prevaleze spiritul și metodele științifice, angajarea plenară a științei în soluționarea problemelor economice și sociale ale țării, organizarea și gestionarea științifică a muncii, cercetarea științifică și optimizarea fiecărei operații, utilizarea pe scară largă a tehnologiilor informaționale, transferul de tehnologii și cunoștințe. Saltul la economia bazată pe cunoaștere, așa cum se menționează în literatura de specialitate, impune „promovarea unor politici active din partea statului în domeniul cercetare-dezvoltare” [12, p. 8]. Perspectiva dată, în opinia profesorului V. Balmuș, este justificată și prin faptul că „dezvoltarea științei în mare parte este determinată de necesitățile economice și sociale ale populației și statului” [2, p. 47].

Un factor care justifică, în opinia noastră, implicarea societății civile prin intermediul comunităților științifice la elaborarea politicilor de stat, în special în domeniile cercetării-dezvoltării, este capacitatea de analiză comparativă a acestora. Prin definiție, analiza comparativă reprezintă punctul de pornire în temeiul căruia exigențele științifice urmează să fie acceptate sau respinse, pe baza valorii, oamenii de știință fiind cei mai indicați să decidă dacă un domeniu al științei este suficient de dezvoltat, dacă un anumit domeniu al relațiilor sociale este suficient de bine argumentat din punct de vedere științific etc. Într-un context social mai larg, analiza comparativă servește ca „mecanism de autoreglare științifică care apără autonomia activității științifice [...] ca simbol al responsabilității profesionale care asigură controlul democratic al activității științifice” [17, p. 3].

În general, prin edificarea în Republica Moldova a unei societăți bazate pe cunoaștere, instituțiile societății civile vor contribui semnificativ la crearea unei societăți cu un nivel avansat de dezvoltare materială și spirituală.

Știința deschisă reprezintă o nouă abordare a modului în care se efectuează și se organizează cercetarea științifică, bazată pe cooperare și pe noi căi de difuzare a cunoștințelor utilizând tehnologii digitale și instrumente noi de colaborare. Această abordare este generată de creșterea exponențială a informațiilor și de disponibilitatea tehnologiilor digitale, fiind impulsionate de globalizarea comunității oamenilor de știință, precum și de cererea tot mai presantă din partea societății de a găsi soluții pentru marile provocări ale vremurilor noastre [5].

Ținând cont de necesitatea perfecționării sistemului de advocacy pentru a-i crește fezabilitatea procesului legislativ, știința deschisă este cea mai potrivită datorită următoarelor caracteristici: provine din sectorul public de cercetare; platformele electronice de știință deschisă, de natură publică și privată, pot fi integrate în mecanismele electronice de comunicare în procesul

legislativ; cultura științifică deschisă, caracterizată prin capacitatea de adaptare a sistemelor de evaluare, permite reutilizarea informației deschise, concomitent pe câteva domenii științifice de cercetare, precum și contribuie la exercitarea unui management mai eficient la valorificarea datelor cu impact asupra procesului decizional.

Totodată, activitatea de advocacy oferă cetățenilor dintr-o comunitate posibilitatea să se cunoască mai bine, să acționeze împreună și să-și dezvolte abilitățile de planificare strategică și organizațională, pentru a atrage resurse și pentru a facilita relaționarea cu diferite organizații. O activitate de advocacy de succes necesită luarea în calcul a tuturor factorilor care duc la reușita cauzei propuse și a experienței membrilor organizației în domeniul respectiv.

De asemenea, activitatea de advocacy se referă la influențarea legitimă a deciziilor politice, prin acțiuni de comunicare profesionist realizate, care implică expertiză legislativă, tehnici discursive și abilități strategice, astfel încât decizia să fie luată în interesul legitim al beneficiarului de drepturi. În raport cu noțiunea de „advocacy” este sesizată o „marjă de interpretare destul de mare”, unii considerând-o drept „orice activitate care nu ține în mod special de lobby, cum ar fi demonstrațiile publice” [44, p. 11]. Deseori, activitatea de advocacy este utilizată în tandem cu cea de lobby, deși prima noțiune cuprinde un spectru mai larg de activitate, cea de-a doua devenind un segment al activității de advocacy [44, p. 11].

În concluzie, exprimăm convingerea că o democrație deschisă trebuie să includă diverse forme de influență a cetățenilor asupra autorităților publice, care nu se înscriu în tipurile tradiționale de participare la administrarea treburilor statului. O astfel de democrație ia în calcul și mecanisme neformale de influență a deciziilor autorităților publice, care nu contravin legislației. Lobbyismul poate servi ca exemplu al unui astfel de mecanism. Evident, după formalizare și includerea lui oficială în procesul de legiferare, lobbyismul ar putea evolua într-un alt tip de democrație modernă, și anume în democrație coparticipativă, care reprezintă participarea nemijlocită a cetățenilor la procesul de adoptare a actelor normative.

Teza culminează cu compartimentul **Concluzii și recomandări**, care include concluziile derivate din cercetările efectuate, concluzii ce stau la baza recomandărilor, inclusiv de *lege ferenda*, vizând optimizarea și eficientizarea implicării instituțiilor societății civile în funcționarea procesului legislativ în condițiile statului de drept.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Investigațiile efectuate și sinteza materiei cercetate au confirmat actualitatea și importanța temei cercetate, generând următoarele **concluzii**:

1. Experiența mondială demonstrează că societatea civilă durabilă este una dintre premisele edificării statului de drept, în care este posibilă manifestarea plenară a instituțiilor societății civile, care oferă cetățenilor posibilitatea reală de a participa la procesul legislativ. Societatea civilă este concomitent: un domeniu al vieții sociale și o diversitate de forme de organizare.

2. Noțiunea de societatea civilă, sub aspect juridic, poate fi definită ca o modalitate necesară și rațională de existență socială a oamenilor, bazată pe rațiune, libertate, lege și democrație, în care se creează o oportunitate reală pentru autorealizarea individului și colectivelor umane, stabilindu-se astfel o metodă optimă de imixtiune în procesele politic, economic, social și spiritual. Sub aspect social, societatea civilă este un model de organizare socială al cărei semn distinctiv este multisubiectivitatea reală a vieții publice, economice, sociale, culturale și politice.

3. Printre criteriile de funcționalitate și implicare ale societății civile în procesele democratice într-un stat de drept putem menționa: libertatea economică și socială a membrilor societății; capacitatea de autoadministrare, autoorganizare; capacitatea de recunoaștere și asigurare reală a drepturilor naturale și inalienabile ale omului; transparența; legalitatea, supremația legii și dreptului; egalitatea tuturor în fața legii și a justiției; pluralismul politic și ideologic, libertatea de opinie, de exprimare și a presei, independența surselor de informare în masă.

4. O contribuție personală semnificativă a autorului constă în analiza profundă a contextului actual al societății civile din Republica Moldova, cu identificarea factorilor care influențează dezvoltarea acesteia și a principalelor provocări. Astfel, autorul a constatat că autoritățile publice din Republica Moldova au înțeles importanța unei societăți civile bine dezvoltate ca fundament pentru o democrație funcțională veritabilă. În acest sens, prin măsuri legislative și de alt ordin, se pune accent pe consolidarea instituțională a societății civile și pe încurajarea participării civice active.

5. Organizațiile societății civile din Republica Moldova se confruntă cu provocări precum: caracterul dispersat al principiilor spirituale și morale, înțelegerea eronată a misiunii istorice și a destinului geopolitic al populației; pătrunderea insuficientă în conștiința oamenilor a toleranței și a compasiunii, aptitudinii de a trăi într-o atmosferă deschisă spre pace și solidaritate în eliminarea problemelor comune; lipsa unui control social asupra respectării de către stat a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, intereselor și securității naționale ale societății, precum și altor principii ale sistemului constituțional din țară.

6. Statul de drept creează condiții oportune pentru consolidarea societății civile prin: crearea unui fundament economic bazat pe varietatea formelor de proprietate și economia de piață de orientare socială; formarea unei statalități bazate pe prioritatea dreptului, susținătoare activă a parteneriatului social în condițiile unor interese diferențiate ale diferitelor grupuri și comunități sociale; stabilirea unui pluralism real în societate, care să contribuie la scăderea rolului exagerat al partidelor politice; precum și depășirea culturii tradiționale de confruntare civică și politică, adică stabilizarea societății prin asigurarea păcii sociale, prin consacrarea unor garanții constituționale.

7. Deși implicarea societății civile este justificată de natura socială a legilor, aceasta rămâne la „distanță” față de procesul decizional, iar necesitatea implicării sale tot mai ample în procesul legislativ este invocată tot mai insistent de oamenii de știință. Astfel, susținem implicarea extinsă a organizațiilor societății civile în elaborarea cadrului normativ.

8. Audierile parlamentare sunt extrem de necesare în condițiile parlamentarismului contemporan, caracterizat, printre altele, prin dependența de democrația de partid rezultată din scrutinul electoral al reprezentării proporționale, prin tehnologiile PR-lui care influențează tot mai mult relațiile publice și care implică costuri financiare semnificative și care leagă partidele politice de grupurile financiare oligarhice, transformând, deseori, procesul legislativ în negocieri de culise.

9. Constatăm „neglijarea”, cu excepții neînsemnate, în literatura de specialitate a problemei privind mecanismul transversal de sprijin pentru participarea instituțiilor societății civile la procesul legislativ. Acesta reprezintă un sistem de relații sociale și politico-juridice, care, direct sau indirect, prin diferite metode, modalități și mijloace, ținând cont de factorii de natură politică, socială și economică, influențează apariția și dezvoltarea societății civile și a instituțiilor sale.

10. Știința deschisă reprezintă factorul cel mai potrivit pentru perfecționarea sistemului de advocacy, având rolul de a crește gradul de fezabilitate a procesului legislativ. În sprijinul acestei ipoteze, am identificat următoarele trăsături: provine din sectorul public de cercetare, sursele informaționale de natură științifică servind ca argumente atât pentru elaborarea unor proiecte de acte legislative, cât și pentru modificarea legislației; platformele electronice de știință deschisă, de natură publică și privată, pot fi integrate în mecanismele electronice de comunicare în procesul legislativ; cultura științifică deschisă, caracterizată prin capacitatea de adaptare a sistemelor de evaluare, permite reutilizarea informației deschise, concomitent în mai multe domenii științifice de cercetare, contribuind totodată la exercitarea unui management mai eficient în valorificarea datelor cu impact asupra procesului decizional.

Studiile efectuate privind aspectele *de jure* și *de facto* ale obiectivelor propuse în exegeza de față, referitoare la consolidarea capacității de participare a instituțiilor societății civile în

procesul legislativ, în condițiile unui stat de drept, ne oferă oportunitatea de a formula următoarele **recomandări**:

1. La etapa de lansare a democrației electronice în Republica Moldova, este important ca Guvernul să elaboreze și să implementeze diverse instrumente de e-democrație, oferind societății o gamă variată de surse pentru difuzarea informațiilor care să promoveze modelele de învățare deschise și inovatoare, să îmbunătățească calitatea dezbaterilor publice și să încurajeze participarea civică la procesele decizionale, stimulând implicarea cetățenilor în procesul legislativ.

2. În procesul de elaborare, adoptare și implementare a documentelor de politici, autoritățile publice din Republica Moldova trebuie să asigure valorificarea standardelor europene pentru edificarea unei societăți informaționale care să sprijine societatea civilă în crearea condițiilor favorabile pentru e-democrație, e-guvernare și e-participare.

3. Considerăm necesar ca asociațiile obștești care reunesc cetățeni pe baza unor idei globale să dobândească dreptul constituțional de a participa la campaniile electorale și de a-și desemna candidații și listele de candidați. În consecință, susținem necesitatea modificării prevederilor din Codul electoral (art. 63), conform cărora partidul este unica formă de asociere a cetățenilor cu dreptul de a desemna candidați pentru alegerile parlamentare și cele prezidențiale și de a acorda acest drept și organizațiilor societății civile.

4. Propunem adoptarea unui Cod social care să contribuie la perceperea integrală a dispozițiilor normative privind activitatea organizațiilor societății civile, identificarea informației juridice de către toți utilizatorii dreptului atât în contextul adoptării unor noi acte normative, cât și în cazul revizuirii celor existente. Codul trebuie să reglementeze mecanismele juridice pentru formarea și susținerea instituțiilor societății civile, respectând atât legislația națională, cât și standardele internaționale, iar normele sale să reflecte realitățile și tendințele de dezvoltare ale statului. Acesta trebuie să promoveze controlul public și parlamentar, încurajând un dialog deschis între stat și societatea civilă și subliniind importanța unei societăți civile mature, independente în negocierile dintre stat, mediul de afaceri și cetățeni. De asemenea, Codul trebuie să reglementeze sprijinul material pentru grupuri vulnerabile și să stabilească metode de evaluare a dezvoltării umane la nivel național.

5. Pledăm pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu un nou articol (Art. 41¹ „Societatea civilă”), pentru ca Legea Supremă să devină un garant veritabil al libertății societății civile.

6. Optăm pentru adoptarea unei legi organice privind societatea civilă, care să stabilească cadrul legal pentru formarea, organizarea și funcționarea organizațiilor societății civile, garantându-le autonomia și protejând drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, în

conformitate cu principiile libertății, pluralismului și toleranței. Legea ar trebui să reglementeze relațiile dintre societatea civilă și autoritățile publice, asigurând transparența și controlul din partea societății asupra activităților guvernamentale, precum și interzicerea intervenției arbitrare a statului în inițiativele civile legitime.

7. O democrație deschisă trebuie să includă diverse forme de influență a cetățenilor asupra autorităților publice, având în vedere și mecanismele neformale de influențare a deciziilor acestora, care nu contravin legislației, lobbyismul fiind un exemplu relevant în acest sens. În context, considerăm oportună elaborarea unui proiect de lege cu privire la lobby și promovarea acestuia în Parlamentul Republicii Moldova.

8. Considerăm necesar ca mediul academic și organizațiile societății civile să își unească eforturile pentru a transforma cunoștințele și adevărul științific în mijloace mobilizatoare din punct de vedere social-politic, având la bază cunoștințele despre dezvoltarea proceselor economice globale și despre schimbările geopolitice și sociale. În acest sens, optăm pentru operarea de modificări la Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, după cum urmează:

articolul 27 se completează cu un nou alineat, cu următorul cuprins: *Programul național este aprobat de Guvern, în urma unui exercițiu amplu de consultare publică cu mediul academic și societatea civilă;*

la articolul 47, alineatul (3) va avea următorul cuprins: (3) Statul identifică prioritățile strategice ale domeniilor cercetării și inovării *în urma unui exercițiu amplu de consultare publică cu mediul academic și societatea civilă;*

la articolul 49, litera j) va avea următorul cuprins: j) asigurarea *parteneriatului dintre mediul academic, mediul de afaceri și societatea civilă;*

la articolul 67, litera c) se va completa cu dispoziția potrivit căreia 3 din cei 15 cercetători științifici aleși prin concurs în componența secțiilor de științe să reprezinte societatea civilă.

BIBLIOGRAFIE

1. ARSENI A. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*. Vol. I. Ed. a 3-a, actualizată și restructurată. Chișinău, CEP USM, 2021, 428 p. ISBN 978-9975-149-39-6.
2. BALMUȘ V. *Administrarea și autoadministrarea sferei științei și inovării în Republica Moldova*. Chișinău. Tipografia „Reclama”, 2012, 312 p. ISBN 978-9975-4436-2-3.
3. BOLDUREAN Cr.-M. *Drept și raționalitate*. București, Editura C.H. Beck, 2007, 246 p.
4. BUDURINA-GOREACII C. *Premisele constituirii societății civile în Republica Moldova*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2017, nr. 3 (103), Seria Științe sociale, pp. 259–263. ISSN 1814-3199.
5. *Ce este știința deschisă?* [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://idsi.md/ce-este-stiinta-deschisa>
6. CÂRNAȚ T. *Drept constituțional*. Ediția a II-a, Chișinău, „Print-Caro” SRL, 2010, 513 p. ISBN 978-9975-4069-3-2.
7. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309–320.
8. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. Republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 66–75.
9. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 78.
10. Convenția CEDO. Roma, 4.XI.1950. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ROM.
11. Convenția privind accesul la informații, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în probleme de mediu. Adoptată la Aarhus, Danemarca, 25 iunie 1998. [online]. [citată 22.12.2024.]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22005A0517%2801%29>.
12. COSTACHI Gh., TARLEV V. *Rolul societății civile în statul de drept*. Revista națională de drept, nr. 12, decembrie 2007, pp. 20–22.
13. CUCIUREANU Gh. *Managementul sistemului național de cercetare-dezvoltare: între globalizare și provincializare*. Chișinău. ProEDIT, 2011, 294 p. ISBN 978-9975-4086-5-3.
14. DĂNIȘOR D.C. *Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Teoria generală*. Craiova, Editura Sitech, 2006, 828 p. ISBN 978-973-746-249-7.
15. DISSESCU C.G., DUMITRESCU M.A. *Istoria și principiile dreptului public român. Ediția II. Volumul I. Drept constituțional*. București, 1903, 399 p.
16. DUMINICĂ R. *Criza legii contemporane*. București, Editura C.H. Beck, 2014, 162 p. ISBN 978-606-18-0307-1.
17. FRANKEL Mark S., CAVE J. *Evaluarea științei și a oamenilor de știință*. trad.: Florin Tudor. Chișinău: Tehnica-Info, 2002; Budapesta: Central European Univ. Press, 1997, 231 p. ISBN 9975-63-130-4.

18. *Ghid practic pentru societatea civilă. Spațiul societății civile și sistemul ONU de protecție a drepturilor omului*. OHCHR, 2014. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/CS_space_UNHRSysystem_Guide_Romanian.pdf
19. GOMBERT T. et al. *Manual de democrație socială. Statul, societatea civilă și democrația socială*. Friedrich-Ebert-Stiftung, România, București, 2015, 164 p. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://docplayer.org/81334458-Tobias-gombert-et-al-statul-societatea-civila-si-democratia-sociala.html>
20. GUCEAC I. *Omul, societatea, statul: categorii constituționale perene*. Universul Juridic, București, 2017, 220 p.
21. GUCEAC I. *Politica statului în domeniul dreptului*. În: ARAMĂ E., GUCEAC I., CIOBANU R. Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice [in] existente. Chișinău, Cartea Juridică, 2023, pp. 31–40, p. 35. ISBN 978-9975-163-85-9.
22. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional. Volumul I*, Chișinău, ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2020, 472 p. ISBN 978-9975-151-78-8.
23. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă nr. 373 din 29.12.2005. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 5–8.
24. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului nr. 149 din 09.06.2023. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 200–203.
25. *Indexul Sustenabilității OSC-urilor din Republica Moldova pentru anul 2021*. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://management.md/indexul-sustenabilitatii-osc-urilor-din-republica-moldova-pentru-anul-2021/>
26. Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr. 86 din 11.06.2020. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 193.
27. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” nr. 315 din 17.11.2022. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 409–410.
28. Legea privind Declarația de independență a Republicii Moldova nr. 691 din 27.08.1991. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1991, nr. 5.
29. Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239 din 13.11.2008. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 215–217.
30. MURARU I., TĂNĂSESCU E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Volumul I, Ed. a 13-a. București, Editura C.H. Beck, 2008, 201 p. ISBN 978-973-115-456-5.
31. *Organizațiile Societății Civile din Republica Moldova: Evoluția, sustenabilitatea și participarea la dialogul politic*. Chișinău, 2014, p. 3. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: http://www.viitorul.org/files/4684299_md_mapping_md_idi.pdf
32. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice adoptat la 16.12.1966 de către Adunarea generală a Națiunilor Unite, Ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, Publicat în ediția oficială „*Tratate internaționale*”, 1998, volumul 1, p. 30.

33. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Adoptat la 16.12.1966 de către Adunarea generală a Națiunilor Unite, Ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, Publicat în ediția oficială „*Tratate internaționale*”, 1998, volumul 1, p. 18.
34. Participarea civilă la procese decizionale. O trecere în revistă a standardelor și practicilor din statele membre ale Consiliului Europei. Centrul European pentru Drept Necomercial. Strasbourg, 2016, p. 16–18, [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/09/ECNL-Paper-WEB.pdf>.
35. PÎNZARU T. *E-guvernarea: Concept și valoare*. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2014, nr. 3(7), pp. 79–84. ISSN 2345-1130.
36. Rezoluția UNHRC nr. 24/21 din 27.09.2013 *privind spațiul de activitate a societății civile: crearea și menținerea, în drept și în practică, a unui mediu sigur și propice* [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/762467?ln=en>
37. Rezoluția UNHRC nr. 24/8 din 8.10.2013, *Participarea egală în politică*. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/762437?ln=en>
38. Rezoluția UNHRC nr. 30/9 din 12.10.2015, *Participarea egală la afacerile politice și publice*. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/812032?ln=en>
39. RUSU D. *Avocatura – instituție a societății civile*. Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2017, nr. 2(6), p. 107.
40. SCHMITTER P.C. *Societatea civilă în Orient și Occident*, în DIAMOND, Larry, CHU, Yunhan, PLATTNER, Marc F., TIEN, Hung-mao. Cum se consolidează democrația. Iași: Polirom, 2004, 344 p.
41. *Sondajul vox populi* din februarie 2023. [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <https://www.infotag.md/populis-ru/290502/>
42. STERE C. *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*. În C. Stere, În viață, în literatură... Cartea a cincea, Chișinău, Hyperion, 1991, 554 p.
43. *Transparența în activitatea Parlamentului: reguli clare și obligatorii pentru toți!* [online]. [citată 22.12.2024]. Disponibil: <http://www.viitorul.org/files/2.pdf>
44. TROȘIN P. *Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova*. Chișinău, IDIS „Viitorul”, Tipografia „MS Logo” SRL, 2011, 48 p. ISBN 978- 9975-4007-6-3.
45. ТОДЫКА Ю.Н. *Конституционные основы формирования правовой культуры*. Харьков, Райдер, 2001, 160 p.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

2. Articol în reviste științifice:

2.2. Articole în reviste științifice din străinătate recunoscute

- 1) Rusu D., *Viitorul societății civile într-o eră a globalizării*. Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, seria Litere și științe sociale, supliment nr. 4/2017, pp. 112–125, ISSN 2457 – 4775.

2.3. Articole în reviste științifice din Registrul Național al revistelor de profil

1) **Rusu D., *Avocatura – instituție a societății civile***. Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2017, nr. 2(6), pp. 105–120. Categoria B, ISSN 2345-1858 /ISSNe 2345-1890.

2) **Rusu D., *Cooperarea dintre stat și instituțiile societății civile. Problemele de lobby în procesul de legiferare***. Analele Științifice ale Academiei „Ștefan Cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Științe Juridice. Nr. 17/2023, Categoria B, p. 305–314, ISSN 1857-0976 E-ISSN 2953-6898.

3) **Rusu D., *Probleme de implementare a Platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului***. Revista științifică „Tribuna Constituțională”, Nr. 1/2024, p. 27–38.

3. Articole în culegeri științifice

3.1. Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)

1) **Rusu D., *Contribuția Societății Civile din Basarabia la Marea Unire de la 1918***. În materialele Conferinței Internaționale „Un secol de la înfăptuirea României Mari. 140 ani de la revenirea Dobrogei în spațiul românesc” 19 octombrie 2018, Constanța. p. 77–89, ISBN 978-606-39-0480-6.

3.2. Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

1) **Rusu D., *Conținutul dreptului la asociere***. În materialele Conferinței Internaționale Științifico-Practice „Teoria și Practica Administrării Publice” 19 mai 2017, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova, 2017 p. 356–360, ISBN: 978-9975-3019-6-1.

2) **Rusu D., *Natura juridică a avizelor la proiectele de legi constituționale***. În materialele Conferinței „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”, ediția VI, Vol. 2, 15 iunie 2017, Chișinău, 2017. Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, p. 197–201, ISBN 978-9975-108-17-1.

3) **Rusu D., *Societatea civilă ca formă specifică de organizare a relațiilor sociale***. În materialele Conferinței „Redimensionarea valorilor democratice în condițiile societății informaționale” 7–8 decembrie 2017, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova, 2017, p. 419–434, ISBN 978-9975-3178-4-9.

4) **Rusu D., *Instituțiile societății civile în condițiile constituționalismului contemporan. Conținut și clasificare***. În materialele Conferinței „Realități și perspective ale învățământului juridic național” 1–2 octombrie 2019, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova, 2019, p. 296–301, ISBN 78-9975-149-79-2.

5) **Rusu D., *Perspectiva constituțională privind implicarea societății civile la procesul legislativ***. În materialele Conferinței științifice „100 DE ANI DE LA ADOPTAREA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI: Evoluții, context și perspective europene în România și Republica Moldova”, 24 martie 2023, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova, 2023, ISBN 978-9975-62-577-7.

ADNOTARE

RUSU Dorel, „Participarea societății civile la procesul legislativ. Studiu comparat”, teză de doctor în drept, Chișinău, 2023

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 292 de titluri, 145 de pagini de text de bază, 3 anexe. Rezultatele obținute au fost publicate în 10 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: stat de drept, societate civilă, organizații ale societății civile, parlament, proces decizional, proces legislativ, democrație participativă, mecanism transversal, advocacy, lobbyism.

Scopul lucrării: analiza comparativă și precizarea impactului societății civile asupra procesului decizional în statul de drept, identificarea celor mai bune practici de participare a organizațiilor societății civile la procesul legislativ și transpunerea lor în legislația Republicii Moldova.

Obiectivele lucrării: stabilirea ariei de fundamentare în doctrina juridică și consfințirea standardelor de activitate a organizațiilor societății civile în legislația internațională și națională în proces de evoluție; descrierea parcursului istoric și a premiselor constituționalizării standardelor și practicilor de participare a instituțiilor societății civile în procesul legislativ din Republica Moldova; identificarea fundamentelor conceptuale ale activităților instituțiilor societății civile europene asupra situației din Republica Moldova; identificarea diversității instituțiilor participative ale societății civile și a formelor de implicare a acestora în procesul legislativ; identificarea celor mai importante aspecte ale democrației electronice ca mecanism de participare a societății civile la procesul legislativ și de promovare a politicilor publice în contextul globalizării; elucidarea trăsăturilor definitorii ale mecanismelor transversale naționale de sprijin a instituțiilor societății civile în procesul legislativ; valorificarea avantajelor științei deschise și stabilirea unor perspective de edificare a unui sistem de advocacy fezabil pentru procesul legislativ; elucidarea instrumentelor de consolidare a capacității de participare a instituțiilor societății civile la procesul legislativ.

Noutatea și originalitatea științifică. Au fost cercetate criteriile de funcționalitate și implicare ale societății civile în procesele democratice, fiind justificat rolul tot mai vizibil al societății civile în procesul legislativ, au fost identificate caracteristicile mecanismului transversal de sprijin pentru participarea instituțiilor societății civile la procesul legislativ, a fost argumentat impactul societății bazate pe cunoaștere asupra democrației participative și necesitatea perfecționării sistemului de advocacy pentru creșterea fezabilității procesului legislativ.

Rezultatele obținute care pot contribui la soluționarea unei probleme științifice importante constau în formularea unor propuneri de *lege ferenda* în vederea consolidării mecanismului de participare a societății civile la procesul legislativ: modificarea prevederilor din Codul electoral (art. 63); din Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului (art. 126); adoptarea unui Cod social; completarea Constituției cu un nou articol (Articolul 41¹ „Societatea civilă”); modificarea Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova (art. 27).

Semnificația teoretică. Rezultatele cercetării vor contribui la dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional, prin: reconceptualizarea societății civile și stabilirea criteriilor de funcționalitate și implicare ale acesteia în procesele democratice, implicarea activă a organizațiilor societății civile în procesul decizional prin digitalizarea democrației, identificarea domeniilor de implementare a mecanismului juridic pentru formarea și susținerea instituțiilor societății civile.

Valoarea aplicativă. Rezultatele obținute vor contribui la perfecționarea legislației și sistematizarea cadrului normativ, în special a normelor privind asigurarea transparenței în procesul legislativ și în activitatea propriu-zisă a Parlamentului, ceea ce, în ultima instanță, va consolida capacitatea de participare civică în procesul legislativ.

Implementarea rezultatelor științifice poate servi pentru: revizuirea legislației în vederea optimizării implicării societății civile în procesul legislativ, implementarea mecanismului juridic pentru formarea și susținerea instituțiilor societății civile prin sistematizarea normelor juridice care reglementează modul de constituire a organizațiilor obștești, măsurile de susținere din partea statului, organizarea activității acestora, cooperarea cu autoritățile publice etc., inclusiv pentru provocarea la realizarea mai aprofundată a altor cercetări științifice privind problema analizată și aplicarea acestora în procesul de formare profesională a studenților, masteranzilor și doctoranzilor.

ANNOTATION

RUSU Dorel, “Civil Society Participation in the Legislative Process. Comparative Study”, PhD thesis in in law speciality 552.01 – Constitutional law, Chisinau, 2023

Thesis structure: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 292 titles, 145 pages of main text, 3 appendices. The obtained results have been published in 10 scientific works.

Keywords: rule of law, civil society, civil society organizations, parliament, decision-making process, legislative process, participatory democracy, cross-cutting mechanism, advocacy lobbying.

Purpose of the thesis: comparative analysis and determination of the impact of civil society on the decision-making process in the rule of law, identification of best practices for the participation of civil society organizations in the legislative process, and their incorporation into the legislation of the Republic of Moldova.

Objectives: establishment of the doctrinal foundation area and the consolidation of standards of activity for civil society organizations in international and national legislation in the process of evolution; description of the historical path and constitutional prerequisites for standardization and practices of the participation of civil society institutions in the legislative process in the Republic of Moldova; identification of the conceptual foundations of European civil society institutions' activities regarding the situation in the Republic of Moldova; identification of the diversity of participatory institutions of civil society, forms of their involvement in the legislative process; identification of the most important aspects of e-democracy as a mechanism for civil society participation in the legislative process and the promotion of public policies in the context of globalization; clarification of the defining features of national cross-cutting mechanisms to support civil society institutions in the legislative process; leveraging the benefits of open science and establishing perspectives for building a feasible advocacy system for the legislative process; elucidation of instruments for strengthening the capacity of civil society institutions to participate in the legislative process.

The scientific novelty and originality: The functionality and involvement criteria of civil society in democratic processes were researched, justifying the increasingly visible role of civil society in the legislative process, identifying the characteristics of the cross-cutting mechanism of support for civil society institutions' participation in the legislative process, arguing for the impact of knowledge-based society on participatory democracy, and the necessity of perfecting the advocacy system to enhance the feasibility of the legislative process.

The obtained results that can contribute to solving an important scientific problem include proposals for legis ferenda to strengthen the mechanism of civil society participation in the legislative process: amending provisions of the Electoral Code (Article 63); Law on the Adoption of Parliament's Rules of Procedure (Article 126); adoption of a Social Code; adding a new article (Article 41¹ “Civil Society”) to the Constitution; amending the Code on Science and Innovation of the Republic of Moldova (Article 27).

Theoretical significance. The obtained results will contribute to the continuous development of constitutional law theory by redefining civil society and establishing criteria for its functionality and involvement in democratic processes, the active involvement of civil society organizations in the decision-making process through digitalization of democracy, identifying areas for implementing the legal mechanism for the formation and support of civil society institutions. Practical Value. The obtained results will contribute to the improvement of legislation and the systematization of the regulatory framework, primarily norms related to ensuring transparency in the legislative process, as well as the actual activities of the Parliament, ultimately strengthening civic participation in the legislative process.

Implementation of scientific results can serve for: revising existing legislation to optimize civil society participation in the legislative process, implementing a legal mechanism for the formation and support of civil society institutions by systematizing legal norms regulating the establishment of public organizations, measures of state support, organizing their activities, cooperation with public authorities, etc., including encouraging further in-depth scientific research on the analysed problem and applying them in the professional training of students, master's students, and doctoral students.

АННОТАЦИЯ

РУСУ Дорел «Участие гражданского общества в законодательном процессе. Сравнительное исследование», Диссертация на соискание учёной степени доктора права по специальности 552.01 – Конституционное право, Кишинэу, 2023

Структура диссертации: Введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 292 наименований, 145 страницы основного текста, 3 приложения. Полученные результаты были опубликованы в 10 научных работах.

Ключевые слова: верховенство закона, гражданское общество, парламент, законодательный процесс, трансверсальный механизм, лоббизм-отстаивание интересов.

Цель диссертации: сравнительный анализ и определение воздействия гражданского общества на процесс принятия решений в государстве, выявление лучших практик участия ОГО в законодательном процессе и их внедрение в законодательство.

Задачи диссертации: определение области фундаментализации в юридической доктрине и утверждение стандартов деятельности ОГО в международном и национальном законодательстве в процессе эволюции; описание исторического пути и конституционных предпосылок установления стандартов и практик участия институтов гражданского общества в законодательном процессе; выявление концептуальных основ деятельности европейских институтов гражданского общества по ситуации в Р. Молдова; выявление разнообразия участнических институтов гражданского общества и форм их участия в законодательном процессе; использование преимуществ открытой науки и определение перспектив построения жизнеспособной системы лоббизма для законодательного процесса; разъяснение инструментов укрепления возможности участия институтов гражданского общества в законодательном процессе.

Научная новизна и оригинальность: Исследовались критерии функционирования и участия гражданского общества в демократических процессах, обосновывалась все более заметная роль гражданского общества в законодательном процессе, выявлялись особенности трансверсального механизма поддержки участия институтов гражданского общества в законодательном процессе, аргументировалось воздействие знания основанного общества на участие в демократии и необходимость усовершенствования системы лоббизма для повышения жизнеспособности законодательного процесса.

Полученные результаты, способствующие решению важной научной проблемы, включают в себя предложения по законодательным изменениям с целью укрепления механизма участия гражданского общества в законодательном процессе: изменение положений Избирательного Кодекса (статья 63); Закона о принятии Регламента Парламента (статья 126); принятие Социального Кодекса; дополнение Конституции новой статьи (Статья 41¹ «Гражданское общество»); изменение Кодекса о науке и инновациях Р. Молдова (статья 27).

Теоретическое значение. Полученные результаты способствуют непрерывному развитию теории конституционного права, путем: пересмотра понятия гражданского общества и установления критериев его функционирования и участия в демократических процессах, активной вовлеченности организаций гражданского общества в процесс принятия решений

Прикладное значение. Полученные результаты способствуют усовершенствованию законодательства и систематизации нормативной базы, прежде всего, норм, касающихся обеспечения прозрачности в законодательном процессе, а также деятельности Парламента, что в конечном итоге укрепит гражданское участие в законодательном процессе.

Внедрение полученных результатов. могут быть использованы для: пересмотра действующего законодательства с целью оптимизации участия гражданского общества в законодательном процессе, внедрения юридического механизма для формирования и поддержания институтов гражданского общества через систематизацию правовых норм, регулирующих процедуры создания общественных организаций, меры государственной поддержки, организацию их деятельности, сотрудничество с государственными органами и др., а также для стимулирования проведения более глубоких научных исследований по рассматриваемой проблеме и применения их в процессе профессиональной подготовки студентов, магистрантов и аспирантов.

RUSU DOREL

**PARTICIPAREA SOCIETĂȚII CIVILE LA PROCESUL LEGISLATIV.
STUDIU COMPARAT**

552.01 – Drept constituțional

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 21.02.2025
Hârtie offset. Tipar offset
Coli de tipar: 2.0

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tirajul 30 ex.
Comanda nr. 01/25

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009